

7. *Контролінг на базі інформаційних технологій: Навчальний посібник.* / Яковлев Ю. П. – К.: Кондор, 2008. – 400 с.
8. *Петренко С. Н. Контролінг / Учебное пособие.* – К.: Ника-Центр, Сльга, 2003. – 328 с.
9. *Контролінг: учебник* / А. М. Карминский, С. Г. Фалько, А. А. Жевага, Н. Ю. Иванова; под ред. А.М. Карминского, С. Г. Фалько. – М.: Финансы и статистика, 2006. – 336 с.: ил.
10. *Кузьмін О.Є., Мельник О.Г. Теоретичні та прикладні засади менеджменту: Навчальний посібник. – 2-е вид. доп. і перероб.* – Львів: Національний університет «Львівська політехніка» (Інформаційно-видавничий центр «ІНТЕЛЕКТ+» Інституту післядипломної освіти), «Інтелект-Захід», 2003. – 352 с.
11. *Захарченко В.І., Корсікова Н.М., Меркулов М.М. Інноваційний менеджмент: теорія і практика в умовах трансформації економіки. Навч. посіб.* – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 448 с.
12. *Закон України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002.*
13. *Чухрай Н., Патора Р. Інновації та логістика товарів: Монографія.* – Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2001. – 264 с.

УДК 343

Ю.А. Комісарчук,
О.В. Ряшко
к. ю. н.,

Львівський державний університет внутрішніх справ

ПРИЙНЯТТЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ РІШЕНЬ ЯК ЗАСІБ ПОЗИТИВНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАСАДИ ПРЕЗУМПЦІЇ НЕВИНУВАТОСТІ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОВЕДЕНОСТІ ВИНИ

Досліджено характер процесуальних рішень слідчого, що стосуються обмеження прав і свобод громадян, а також вплив вимог засади презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини на законність, обґрунтованість і умотивованість процесуальних рішень.

Ключові слова: *процесуальне рішення, засада презумпції невинуватості, доказова інформація.*

Исследован характер процессуальных решений следователя, касающиеся ограничения прав и свобод граждан, а также влияние требований основы презумпции невиновности и обеспечение доказанности вины на законность, обоснованность и мотивированность процессуальных решений.

Ключевые слова: *процесуальное решение, начало презумпции невиновности, доказательная информация.*

The nature of procedural decisions of the investigator concerning the rights and freedoms of citizens, and the impact of the requirements of the principles of presumption of innocence and proof of guilt of the legality, validity and Reasons procedural decisions.

Key words: *procedural decision, principle of presumption of innocence, evidence-based information.*

Постановка проблеми. Проблемам реалізації кримінальних процесуальних засад (принципів), у кримінальному провадженні приділено досить уваги багатьма вченими. Використовуючи теоретичні положення про сутність засад, автори досліджень пропонували і практичні рекомендації з їх впровадження в діяльність суб'єктів кримінального судочинства.

Разом з тим питання реалізації саме засади презумпції невинуватості та доведеності вини в стадії досудового розслідування спеціально не розглядалися. На нашу думку, у рамках даного дослідження найбільш повним і практично корисним буде розгляд вказаної засади за допомогою її відображення на системі процесуальних рішень, прийнятих слідчим.

Стан дослідження. Так, С.А. Альперт, використовуючи аналіз принципів, робить висновки про правові статуси учасників кримінального процесу [1, с. 64-69], Гриненко, С. О. показує вплив принципів на поведінку учасників судочинства та досліджує реалізацію принципів на досудових стадіях кримінального провадження [2], Дерев'янкін С.Л. розглядає систему принципів стосовно до обвинувальної діяльності [3], Навроцька В.В. досліджує проблемні питання реалізації засад у судових стадіях кримінального провадження [4], Нор В.Т. розглядає засади кримінального провадження як основу кримінального судочинства в Україні [5, с. 427-428], С.А. Шейфер з позицій практичного застосування кримінально-процесуальних начал аналізує слідчі помилки, відзначаючи при цьому, що вони у всіх випадках є результатом невірної представлення про роль принципів у досудових стадіях [6, с. 83-92], Шилю О.Г. розглядає реалізацію конституційних засад під час здійснення досудового розслідування і судового провадження [7, с. 115-118].

Виклад основних положень. Визначенню поняття процесуального рішення і його характеристики присвячена велика кількість наукових досліджень [8, 9, 10, 11, 12].

Серйозне дослідження даного питання провела П.А. Лупинська, яка під процесуальним рішенням розуміє правовий акт, у якому органи досудового розслідування і суду у межах своєї компетенції у визначеному законом порядку дають відповіді питання, що виникають у справі, і виражають владне волевиявлення про дії, що впливають із встановлених обставин і приписів закону, спрямованих на досягнення завдань кримінального судочинства. Визначення поняття рішення П.А. Лупинська пов'язує з виділенням наступних положень: а) рішення – правовий акт встановленої законом процесуальної форми; б) рішення приймається відповідним державним органом у межах своєї компетенції; в) зміст рішення складають відповіді правові питання, що виникають у справі; г) ці відповіді даються у визначеному законом порядку і виражають владне волевиявлення про дії, приписи закону, що впливають із встановлених обставин справи [13, с. 18].

Разом з тим А.Б. Муравін включає в це визначення категоричні вимоги про законність, обґрунтованість і умотивованість рішення [14, с. 24-25]. Однак А.Я. Дубинський говорить про те, що акти слідчого, що не містять зазначених властивостей, також визнаються рішеннями, хоча і не мають юридичної сили [15, с. 33]. На нашу думку, рішення дійсно приймається на основі такого рівня знань про обставини провадження, що забезпечує законність, обґрунтованість і справедливість висновків про винуватість або невинуватість обвинувачуваного і по всіх інших питаннях. Однак, говорити про реальне дотримання вимог законності, обґрунтованості й умотивованості того або іншого процесуального рішення можна тільки після його офіційного винесення посадовою особою судочинства.

Інші властивості процесуальних рішень в основному співвідносяться з визначенням механізму ухвалення рішення і дозволяють простежити динаміку даного процесу.

При цьому А.Я. Дубинський обґрунтовано визначає даний механізм як переробку нормативної і доказової інформації і формування відносин до фактичних обставин з метою здійснення процесуальних дій [15, с. 20].

Під час опису механізму прийняття рішень варто мати на увазі, що їх основним призначенням є забезпечення позитивної реалізації норм діючого законодавства, у тому числі вимог засади презумпції невинуватості та доведеності вини, з метою достовірного встановлення фактичних даних, пов'язаних з визначеним діянням.

Зміст кримінального процесуального рішення, у загальному, являє собою продукт розумової діяльності, що дозволяє знайти вихід з конкретної ситуації і формує основу для виконання завдань кримінального судочинства. Відповідно до чинного законодавства, процесуальними рішеннями є всі рішення органів досудового розслідування, прокурора, слідчого судді, суду [16, с. 52].

Характеризуючи процесуальні рішення, необхідно також відзначити, що до основних вимог, які пред'являються до них, прийнято відносити законність, обґрунтованість і умотивованість, важливе значення яких полягає у тому, що від цих факторів у кінцевому рахунку залежить ефективність правоохоронної діяльності як однієї зі сфер державного керування [13, с. 102].

Треба зазначити, що опис механізму ухвалення рішення є неможливим без включення в його склад суб'єкта, який володіє повноваженнями по правозастосуванню, а винесення ним рішення безпосередньо залежить від соціальної спрямованості даної особи і його професійної підготовленості. В кримінальному судочинстві слідчий виступає одночасно як особа, яка здійснює гносеологічну діяльність по збиранню перевірки й оцінці даних, що мають доказове значення, а також як посадова особа, яка реалізує державно-владні повноваження за допомогою прийняття рішень, що впливають на напрямок судочинства по кримінальному провадженню.

На наш погляд, соціально-правова активність слідчого – це така властивість його кримінальної процесуальної діяльності, що насамперед виявляється в інтенсивності і пошуках найбільш ефективних шляхів виконання покладених на нього законом обов'язків щодо захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень.

Розглядаючи механізм прийняття процесуальних рішень, слід зазначити, що спочатку підставою прийняття рішення є докази, наявність яких спонукає слідчого до здійснення визначених дій (або до утримання від їхнього здійснення). В процесі наближення до кінцевого втілення рішення слідчий або визнає докази допустимими, належними та достатніми і на їх основі формує думку щодо доведеності фактичних обставин, або не визнає сукупність доказів достатньою для ухвалення процесуального рішення.

При цьому врегулювання правового відношення являє собою досить складний процес, тому що законність і обґрунтованість рішення багато в чому визначається взаємодією об'єктивних і суб'єктивних факторів при його прийнятті. Так, до першої групи елементів Ю.М. Грошевий обґрунтовано відносить нормативні розпорядження, фактичні обставини вчиненого діяння, сукупність доказів, а до другої – рівень професійної правосвідомості посадової особи судочинства, соціальну спрямованість її особистості, особливості її психологічного стану й інші процеси, пов'язані з провадженням судочинства по конкретній справі [17, с. 61].

Варто відмітити, що підготовка, прийняття і виконання процесуальних рішень – це складний динамічний процес, тому в залежності від ступеня його завершеності та або інша з його складових може займати як ведуче, так і другорядне положення.

Так, підготовка рішення – це насамперед формально-логічний процес оцінки конкретної ситуації, відшукування причинно-наслідкового зв'язку між ситуацією і наслідками, а також визначення способів, що дозволяють найбільш повним чином її врегулювати.

Далі, ухвалення рішення можна умовно представити як творчий процес, у результаті якого внутрішнє переконання посадової особи, що сформувалося на основі оцінки конкретної процесуальної ситуації, реалізується у вигляді судження.

При виконанні процесуального рішення варто виходити з того, що воно по своїй природі – управлінське рішення [15, с. 77], тому зовні даний процес характеризується як реалізація державно-владних повноважень у специфічній сфері кримінального судочинства.

Природно, що наведений опис процесу прийняття рішень є досить умовним, але ця модель у цілому придатна для дослідження проявів засади презумпції невинуватості та доведеності вини в динаміці правозастосовчої діяльності.

Таким чином, процесуальне рішення слідчого можна описати за допомогою наступних найбільш характерних його рис: 1) підготовка, прийняття і виконання рішення повинні бути спрямовані на досягнення завдань кримінального судочинства; 2) рішення виносяться в межах компетенції посадової особи; 3) слідчий повинен керуватися вимогами кримінальних процесуальних засад; 4) під час ухвалення рішення слідчий робить аналіз наявних юридичних фактів, норм діючого законодавства і на цій основі робить висновок про напрямок подальшої діяльності; 5) висновок слідчого закріплюється у відповідному документі.

Загальновізваною є думка, відповідно до якої процесуальні рішення можуть бути класифіковані за різними підставами, що застосовуються у залежності від того, які з властивостей рішень необхідно найбільше повно освітити щодо конкретних завдань науки і практики кримінального судочинства.

Наприклад, П.А. Лупинська вважає за можливе класифікувати рішення за наступними підставами: за змістом; функціональним значенням; суб'єктами, уповноваженими приймати рішення; часом прийняття і тривалості дії; процесуальним порядком постановлення рішення і вимогами до його форми; юридичною чинністю; підставами і умовами ухвалення рішення [13, с. 26-39].

З позицій дослідження проблемних питань реалізації засади презумпції невинуватості та доведеності вини на стадії досудового розслідування найбільш прийнятним є поділ процесуальних рішень за їх змістом на основні і допоміжні, запропонований А.Я. Дубинським, В.А. Стрёмовським, Ю.В. Манаєвим і іншими вченими [15, с. 51-52; 18, с. 4; 19, с. 86-87].

В контексті досліджуваної тематики можна запропонувати додаткову класифікацію процесуальних рішень: 1) на безпосередньо пов'язані з реалізацією засади презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини під час їх прийняття і виконання; 2) інші рішення, що прямо не залежать від вимог даної засади.

Рішення першої групи можуть бути як основними, так і допоміжними. До основних рішень відносяться наступні: про початок досудового розслідування; про появу в провадженні підозрюваного й обвинувачуваного; про закінчення досудового розслідування; до допоміжних – рішення про застосування примусових заходів.

Висновки. В процесі визначення механізмів взаємодії прийняття рішень і реалізації кримінальних процесуальних засад, важливо відзначити, що контролю з боку засад судочинства піддаються усі без винятку процесуальні рішення. Це забезпечує позитивну реалізацію всіх правових норм, задіяних у конкретній процесуальній ситуації. Крім того, рішення є носіями положень, що містяться в засадах, тому що, за словами Н.Г. Муратової, їх можна рахувати засобом переведення правових приписів в реальну поведінку учасників кримінально-процесуальної діяльності [20, с. 15].

Не викликає заперечень те, що під час прийняття рішень слідчий керується вимогою про тлумачення непереборних сумнівів на користь особи, а також інших вимог, що входять у зміст даної засади. З іншого боку, контролю з боку засади презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини піддаються і самі норми, що визначають порядок ухвалення рішення і його документальну форму.

Підсумовуючи, можна сказати, що процесуальне рішення – це субстанція, без якої неможливо підвести вимоги, що містяться в засаді презумпції невинуватості та доведеності вини, під умови конкретної правозастосовчої ситуації.

Разом з тим між реалізацією засади й ухваленням процесуального рішення існує постійний динамічний зв'язок. Цей процес полягає: за допомогою прийняття рішень посадовими особами судочинства забезпечується реалізація засади презумпції невинуватості та доведеності вини, а законність, обґрунтованість і умотивованість рішень є одночасно й умовою позитивної реалізації даної засади.

Таким чином, прийняття слідчим процесуальних рішень є основою позитивної реалізації засади презумпції невинуватості та доведеності вини в досудових стадіях.

Література

1. Альперт С.А. Принцип публичности (официальности) и его значение в деятельности советских органов предварительного расследования // Ученые записки Харьковського юрид. ин-та, X. – 1957. – Вып. 3. – С. 48–50.
2. Гриненко, С. О. Реалізація принципу безпосередності у досудових стадіях кримінального процесу України [Текст] / С. О. Гриненко. – X. : Оберіг, 2008. – 224 с.

3. Дерев'янкін С.Л. Публічність та диспозитивність у кримінальному судочинстві: монографія С.М.Дерев'янкін: ОДУВС-Одеса, ОЮІ НАУВС, 2008.- 174с.
4. Навроцька В.В. Засада диспозитивності та її реалізація в кримінальному процесі України; монографія /В.В.Навроцька.-Львів: ЛьвДУВС, 2010.-440 с.
5. Нор В. Публічність, змагальність і диспозитивність як основа кримінального судочинства в Україні // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні. Мат-ли Х регіональної наук.-практ. конференції. 5–6 лютого 2004 р. – Львів, 2004. – С.427–428.
6. Шейфер С.А. Принципы процесса как гарантии законности и демократизма предварительного следствия // Проблемы демократизма предварительного следствия. – Волгоград: Изд-во ВСШ МВД СССР, 1989. – С. 84-88.
7. Шило О.Г. Теоретико-прикладні основи реалізації конституційного права людини і громадянина на судовий захист у досудовому провадженні в кримінальному процесі України /О.Г.Шило.-Х.: Право, 2011.- 472 с.
8. Бацько І. М. Морально–етичні правила і процесуальна регламентація протоколювання слідчих дій // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – № 2, 2001. – С.233.
9. Берназ В. Д. Тактичне рішення слідчого в умовах протидії розслідуванню: криміналістичні та психологічні проблеми дослідження // Право і безпека. – № 3 (1), 2004. – С.45–47.
10. Рубан Н. Принятие процессуальных решений // Законность. –2003. – №8. – С.19–21.
11. Сердюк В. Обов'язковість судового рішення // Вісник прокуратури – 2006 – № 8. – С. 79–88.
12. Терентійов В.О. Конституційні засади прийняття процесуальних рішень у кримінальному судочинстві // Процесуальні гарантії дотримання конституційних прав громадян: Матеріали наук.- практ. конф., 26 листопада 2004 р., Донецьк: ДЮІ МВС при Дон.НУ, 2005. – С. 205-210.
13. Лутинская П.А. Решения в уголовном судопроизводстве. Их виды, содержание и формы. – М.: Юрид. лит, 1976. – 168 с.
14. Муравин А.Б. Проблемы мотивировки процессуальных решений следователя. Дисс. ... канд. юрид. наук. Х., 1987. 35 с.
15. Дубинский А.Я. Исполнение процессуальных решений следователя. Правовые и организационные проблемы. – К.: Наукова думка, 1984. – 182 с.
16. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України» станом на 22 трав. 2012 р.: (офіц. текст). – К.: Алерта, 2012. – 304 с.
17. Грошевой Ю.М. Функции профессионального правосознания судьи в механизме принятия решения по уголовному делу. Выпуск 22. – Х.: Выща школа, 1982. – С. 55-64.
18. Стрёмовский В.А. Актуальные проблемы организации и производства предварительного следствия в СССР. –Краснодар: Изд-во Кубанского гос. ун-та, – 1978. – 234 с.
19. Манаев Ю.В. Законность и обоснованность процессуальных решений следователя. – Волгоград: Изд-во ВСШ МВД СССР, 1977. – 42 с.
20. Муратова Н.Г. Процессуальные акты органов предварительного расследования. – Казань: Изд-во Казанского гос. ун-та, 1989. – 116 с.